

Розділ 21 Загальні положення криміналістичної методики

§ 1. Сутність криміналістичної методики

Методика розслідування окремих видів злочинів (або криміналістична методика) є важливим розділом науки криміналістики. **Криміналістична методика — це система наукових положень і розроблених на їх основі рекомендацій щодо організації і здійснення розслідування та запобігання окремих видів злочинів.**

У системі криміналістичних знань вона являє собою синтезуючий рівень, який об'єднує положення криміналістичної техніки і криміналістичної тактики в їх переломленні до умов розслідування певного виду злочину.

У теорії криміналістики слід розрізняти поняття методу і методики. Під методами маються на увазі способи практичного здійснення чого-небудь, досягнення певних результатів (їх комплекси), спрямовані на збирання, дослідження та оцінку доказів з метою встановлення істини по кримінальній справі. Методика — це сукупність методів (їх система), в якій вони пов'язані між собою і підпорядковані певній меті розслідування злочинів.

Будь-який злочин є унікальним та індивідуальним. Не існує тотожних злочинів. Водночас кожна одинична подія — це прояв однотипних (однопорядкових) подій, який характеризується наявністю не тільки індивідуальних ознак, а й типових, що мають відношення до групи, роду або виду. У методиці розслідування окремих видів злочинів об'єднуючим принципом виступають видові особливості складів злочинів, найбільш характерні способи їх вчинення. Науковою основою криміналістичної методики є наявність спільності ознак у структурі кожного виду злочинів.

Поняття криміналістичної методики може розглядатися в трьох основних напрямках:

1) як розділ криміналістики;

- 2) як методика розслідування певного виду або різновиду злочину (окремі криміналістичні методики) — методика розслідування вбивств, зґвалтувань, крадіжок, вимагань, розбоїв та ін.;
- 3) як переломлення видової методики до конкретного злочину (в практичному аспекті).

Методика розслідування окремих видів злочинів має відповідний зміст. У структурі криміналістичної методики розрізняють дві частини:

- 1) загальні положення;
- 2) окремі методики.

Загальні положення методики охоплюють проблеми предмета криміналістичної методики, принципів формування її наукових рекомендацій, основ їх побудови і розроблення, критеріїв ефективності використання. Зміст криміналістичної методики охоплює загальні питання організації розкриття і розслідування злочинів, проблеми взаємодії слідчого з оперативно-розшуковими працівниками і спеціалістами, основи криміналістичної класифікації та характеристики злочинів. У загальних положеннях методики увага приділяється ситуаційному підходу в розслідуванні злочинів, поняттю і видам слідчих ситуацій, проблемі прийняття тактичних рішень, реалізації тактичних операцій.

У структурі методики розслідування окремих видів злочинів важливе значення мають окремі криміналістичні методики. По суті вони охоплюють основний зміст методики.

Окрема методика розслідування — це система взаємопов'язаних і взаємообумовлених дій. Тому її завданням є розроблення типових систем (алгоритмів) дій слідчого, що сприяють обранню оптимальної лінії поведінки в процесі розслідування певного виду злочину. Окрема криміналістична методика — це комплекс порад типізованого

характеру, що є найбільш ефективним при розслідуванні того або іншого виду (роду) злочинів: крадіжок, вимагань, вбивств, бандитизму та ін.

Вона містить типові комплекси слідчих дій та оперативно-розшукових заходів, передбачає послідовність їх здійснення.

При всьому різноманітті окремих методик у них є типові елементи, система яких утворює структуру окремих методик. До них можна віднести:

- 1) криміналістичну характеристику злочинів даного виду;
- 2) обставини, що підлягають з'ясуванню по справі;
- 3) особливості виявлення ознак того або іншого виду злочинів;
- 4) дії в стадії порушення кримінальної справи;
- 5) початковий етап розслідування; тактику першочергових слідчих дій і оперативно-розшукових заходів;
- 6) наступний етап розслідування; тактику наступних дій та інших заходів;
- 7) профілактичні дії слідчого.

Криміналістична методика при розробленні відповідних рекомендацій широко використовує кримінально-правові, кримінологічні та кримінально-процесуальні дані.

Інформаційними джерелами криміналістичної методики є: наукові положення теорії криміналістики, дані інших наук, результати узагальненого досвіду судово-слідчих органів, норми відповідних законодавчих та інших нормативних актів.

У методиці розслідування окремих видів злочинів проявляються такі залежності криміналістичної методики:

- 1) від видових ознак злочину;
- 2) від суб'єкта злочину;
- 3) від ретроспективної спрямованості характеру розслідування;
- 4) від ситуаційної зумовленості розслідування;
- 5) від рівня розвитку техніко-криміналістичних та тактичних засобів.

---

§ 2. Основи криміналістичної класифікації злочинів

Об'єктом дослідження криміналістичної методики є різні злочини. Криміналістична класифікація злочинів — необхідна умова ефективного пізнання даного об'єкта, основа для розроблення відповідних рекомендацій.

Криміналістичні рекомендації (поради) не повинні бути абстрактними, вони передбачають певний ступінь їх упорядкованості і «видову» спрямованість. Розроблення науково обґрунтованих рекомендацій у методиці розслідування припускає використання диференційованого підходу, зумовленого особливостями роду або виду злочину.

Поняття криміналістичної класифікації злочинів є достатньо новим і дискусійним у криміналістиці. Під криміналістичною класифікацією злочинів розуміється їх систематизація за криміналістично значущими підставами, що сприяє формуванню криміналістичних характеристик злочинів і розробленню окремих криміналістичних методик.

Тривалий час у криміналістиці використовувалася кримінально-правова класифікація злочинів для вирішення різного роду завдань. У кримінально-правовому розумінні класифікація злочинів — це поділ їх на певні групи залежно від характеру і ступеня суспільної небезпечності. За даною класифікацією злочини поділяються на роди (групи злочинів, об'єднаних одним розділом кримінального кодексу) та види.

Така класифікація злочинів переслідує кримінально-правові цілі (цілі кваліфікації діяння). Кримінально-правова класифікація у криміналістиці може бути використана тільки як орієнтуюча підстава, загальний принцип розроблення окремих криміналістичних методик. Для методики розслідування окремих видів злочинів важливе значення має розумне поєднання критеріїв кримінально-правового характеру.

Поділ злочинів за розділами Особливої частини КК України не в усіх випадках забезпечує потреби криміналістичної науки, бо він не враховує закономірності, важливі з криміналістичної точки зору. Деякі криміналістично подібні види злочинів розміщені в різних розділах КК (наприклад, бандитизм — ст. 257 або контрабанда — ст. 201) із погляду криміналістичної методики ближче до «злочинів проти власності», ніж до «злочинів проти громадської безпеки» або «злочинів у сфері господарської діяльності». Низка злочинів, методики розслідування яких істотно відрізняються, навпаки, об'єднані одним розділом (наприклад, у розділі II Особливої частини КК «Злочини проти життя та здоров'я особи» містяться в криміналістичному відношенні різні злочини, що потребують побудови специфічних окремих методик розслідування. Це умисне вбивство (ст. 115) і незаконне розголошення лікарської таємниці (ст. 145), умисне тяжке тілесне ушкодження (ст. 121) і залишення в небезпеці (ст. 135) тощо.

Побудова окремих криміналістичних методик вимагає більш диференційованого підходу до злочинів. Це стосується врахування слідчої ситуації, способів учинення злочину, його приховування і маскуванню, особи злочинця, місця вчинення злочину та інших чинників. Так, можуть бути розглянуті методики розслідування вбивств при виявленні трупа або при його відсутності; розслідування вбивств, пов'язаних із виявленням частин розчленованого трупа; розслідування вбивств, пов'язаних з інсценуваннями; розслідування вбивств на замовлення; розслідування вбивств, учинених у бійці; розслідування вбивств, учинених у процесі протистояння організованих злочинних угруповань, та ін. Методики розслідування розкрадань^[1] можуть бути диференційовані залежно від галузі господарської діяльності або сфери народного господарства: розслідування розкрадань, вчинених на підприємствах торгівлі або громадського харчування; розслідування розкрадань на м'ясоперероблюючих підприємствах; розслідування розкрадань у кондитерській промисловості; розслідування розкрадань, вчинених при проведенні будівельних робіт; розслідування розкрадань у сільському господарстві; розслідування розкрадань на залізничному транспорті; розслідування розкрадань на вантажному автомобільному транспорті та ін.

Якщо взяти склад злочину за основу для групування криміналістичних класифікацій злочинів, то може бути створена система останніх. На практиці конкретний злочин визначається за декількома класифікаціями, і це відбивається в змісті окремих методик. У криміналістиці пропонуються класифікації злочинів за такими групуваннями (Р. С. Белкін):

1. Класифікації злочинів, пов'язаних із суб'єктом злочину, що вчиняються:

одноособово і групою;

вперше і повторно;

особами, що знаходяться в особливих відносинах з безпосереднім предметом посягання, та такими, що не перебувають у таких відносинах;

дорослими злочинцями і неповнолітніми;

чоловіками і жінками (ця класифікація має обмежену сферу застосування і належить тільки до деяких «суто чоловічих» злочинів або злочинів, учинення яких більш властиво жінкам).

2. Класифікація злочинів, пов'язаних з об'єктом злочину:

за особою потерпілого;

за характером безпосереднього предмета посягання;

за місцем розташування безпосереднього предмета посягання (за місцем вчинення злочину);

за способами і засобами охорони безпосереднього предмета посягання.

3. Класифікації злочинів, пов'язаних з об'єктивною стороною злочину:

за способом вчинення злочину;

за способом приховування злочину, якщо він не входить як складова частина до способу вчинення злочину.

4. Класифікації злочинів, пов'язаних із суб'єктивною стороною злочину:

вчинені із заздалегідь обдуманим умислом та з умислом, що раптово виник.

§ 3. Криміналістична характеристика злочинів

Криміналістична характеристика злочинів — досить нова наукова категорія криміналістики, яка посідає центральне місце в методиці розслідування окремих видів злочинів. Криміналістична характеристика — це результат наукового аналізу та узагальнення типових ознак певного виду або роду злочинів. Вона відображає злочин і його складові елементи. Крім криміналістичної характеристики злочинів, існують кримінально-правова, кримінально-процесуальна, кримінологічна характеристики.

Криміналістичною характеристикою називається система відомостей про криміналістично значущі ознаки злочинів даного виду, що відображає закономірні зв'язки між ними і слугує побудові та перевірці слідчих версій у розслідуванні злочинів. Її метою є оптимізація процесу розкриття і розслідування злочину.

Призначення криміналістичної характеристики полягає в тому, що вона сприяє: 1) розробленню окремих методик розслідування; 2) побудові типових програм і моделей розслідування злочинів; 3) визначенню напряму розслідування конкретного злочину. Ця характеристика слугує слідчому своєрідною інформаційною базою, набором відомостей про даний вид злочинів.

Структура криміналістичної характеристики злочинів передбачає наявність певних елементів. Основними елементами криміналістичної характеристики є сукупності ознак, що визначають: 1) спосіб злочину;

2) місце та обстановку; 3) час вчинення злочину; 4) знаряддя і засоби;

5) предмет злочинного посягання; 6) особу потерпілого (жертви);

7) особу злочинця; 8) типові сліди злочину.

Не всі перелічені елементи працюють однаково в різних видах злочинів. Одні з них набувають першорядного значення, інші, навпаки, відходять на другий план або навіть відсутні (наприклад, існують злочини, які не мають певного місця їх вчинення або в яких відсутня

особа потерпілого).

Елементи криміналістичної характеристики злочинів пов'язані між собою. Вони мають кореляційні зв'язки (ймовірні залежності). За наявності одних ознак слідчий може припустити наявність інших (на-приклад, за слідами, залишеними на місці події, можливо припустити професійні навички злочинця, його вік, стать, наявність аномалій психіки та ін.). У цьому полягає значущість криміналістичної характеристики, її практична роль.

Кожний елемент криміналістичної характеристики злочинів має різний рівень залежностей з іншими елементами. Так, елемент характеристики «особа злочинця» може мати такі закономірні зв'язки: «по-терпілий — злочинець», «сліди злочину — спосіб його вчинення — злочинець», «місце та обстановка злочину — злочинець», «час вчинення злочину — злочинець» та ін.

Криміналістична характеристика злочинів має властивість динамічності. Це виявляється в тому, що її зміст може змінюватися стосовно тих або інших видів (родів) злочинів, поповнюватися новими відомостями внаслідок узагальнень слідчої практики.

Розглянемо окремі елементи криміналістичної характеристики.

1. Спосіб злочину — це образ дій злочинця, що виражається у певній системі операцій і прийомів. Спосіб злочину являє собою збірне поняття. Його структура охоплює: способи готування до злочинного діяння, способи його вчинення і способи приховування (маскування). Спосіб злочину не завжди має повну структуру. Існують злочини, які можуть вчинятися без попереднього підготування або не мають на меті наступне приховування події чи слідів.

Під готуванням до злочину розуміється підшукування або пристосування засобів чи знарядь, підшукування співучасників або змова на вчинення злочину, усунення перешкод, а також інше умисне створення умов для вчинення злочину (ст. 14 КК). Такі підготовчі дії ще не становлять безпосередньої небезпеки охоронюваним кримінальним законом суспільним відносинам, вони створюють лише умови для можливого вчинення злочину. Це може стосуватися вербування співучасників, розроблення детального плану, придбання зброї, виготовлення злодійського інструмента, вивчення розпорядку денного і шляхів пересування жертви та ін.

Спосіб учинення злочину (*modus operandi system*) свідчить про те, як, яким чином особа вчиняє суспільно небезпечне діяння, які прийоми, методи і засоби вона застосовує для цього. Спосіб вчинення злочину характерний насамперед для злочинної дії як активної, вольової суспільно небезпечної поведінки особи. Способи вчинення злочинів повторюються. Злочинець діє в аналогічних умовах, він має соціальні і психологічні типові риси, використовує певні знаряддя і засоби злочину. Обрання способу вчинення злочину пов'язано з особливостями особи злочинця (стать, вік, судимість, наявність або відсутність злочинного досвіду тощо) і

особливостями об'єкта злочинно-го посягання (віктимність жертви, відсутність охорони майна та ін.). Повторюваність способів учинення злочинів пов'язана з повторюваністю об'єктивних і суб'єктивних чинників, що їх визначають. Узагальнення слідчої практики дозволяє встановлювати типові способи вчинення різних видів злочинів.

У процесі злочинного діяння використання злочинцем певного способу його вчинення означає залишення характерного (типового) комплексу слідів. Дані про спосіб учинення злочину дозволяють повно встановити сліди, їх локалізацію, особливості механізму слідоутворення.

Учинення багатьох злочинів пов'язано з діями злочинця щодо приховування їх результату. Приховування злочинів є однією з форм протидії розслідуванню. За змістовною стороною приховування злочинів можна розділити на такі групи: приховування злочинів шляхом утаювання інформації за допомогою знищення її, а також слідів злочину; шляхом маскування інформації з метою зміни уявлення про спосіб учинення злочину, особу злочинця; шляхом фальсифікації інформації (створення неправдивих слідів та інших речових доказів, підроблення документів тощо).

До приховування злочину злочинці вдаються на його різних етапах.

2. Місце та обстановка вчинення злочину. Місце вчинення злочину як елемент криміналістичної характеристики дозволяє відповісти на запитання: де вчинено злочин? Місцем учинення злочину можуть бути квартира, будинок, вулиця, місце розпиття спиртних напоїв, безлюдне місце, поле та ін. Важливе значення мають і ті місця, де здійснювалося підготування до вчинення злочину чи залишені сліди, пов'язані зі злочинною подією, або приховані їх ознаки. При розслідуванні багатьох злочинів слід враховувати: а) місце, де відбувалися підготовчі дії до вчинення злочину; б) місце безпосереднього вчинення злочину; в) місце, де залишені сліди (у широкому розумінні) злочинного посягання; г) місце приховування слідів злочину, знарядь і засобів його вчинення, предмета злочинного посягання.

Ознаки місця злочину визначаються видом посягання та його способом. Так, крадіжка може бути вчинена з магазину, складу або іншого сховища, контейнера поїзда або вантажного автомобіля, індивідуальної квартири або приватного будинку. Крім того, відомі так звані кишенькові крадіжки. Взаємозв'язок місця вчинення злочину і способу злочинного посягання може виступати кваліфікаційною ознакою, визначати велику суспільну небезпечність (наприклад, передбачений ч. 3 ст. 187 КК розбій, поєднаний з проникненням у житло, інше приміщення чи сховище).

Обстановка місця вчинення злочину — частина матеріального середовища, що включає, крім ділянки території, сукупність різних предметів, поведінку учасників події, психологічні стосунки між ними. Обстановка як сукупність матеріальних об'єктів на місці злочину

відо-бражає механізм злочинної події, особливості дій злочинця та інших учасників. Криміналістичні ознаки обстановки можуть мати взаємо-зумовлені зв'язки з іншими елементами криміналістичної характери-стики (способом злочину, часом, місцем та ін.).

3. Час вчинення злочину. Встановлення часу вчинення злочину має важливе криміналістичне значення. Час впливає на всі етапи ви-никнення, існування та використання доказової інформації. Урахан-ня впливу часового чинника в процесі розслідування дозволяє: а) ви-значити час події злочину; б) встановити часові зв'язки між фактами; в) з'ясувати черговість подій, дій або фактів; г) обчислити тривалість різних подій та ін.

Дії злочинців характеризуються певною вибірковістю в часі. Зо-крема, квартирні крадіжки в багатьох випадках вчиняються у денний час, коли господарі квартири знаходяться на роботі, а кишенькові кра-діжки — в години пік (ранок і вечір), коли переповнений громадський транспорт. Обрання часу вчинення злочину пов'язано з тим, що в пев-ний час об'єкт менше охороняється, відсутні власники домоволодіння або квартири, існує мала ймовірність бути поміченим тощо. У розслі-дуванні злочинів можуть мати значення і певні проміжки часу, періоди, коли відбуваються злочини (період сезонних робіт, період збирання врожаю овочів або фруктів, період тих або інших заготівель, період здавання будинку в експлуатацію та ін.).

4. Знаряддя і засоби вчинення злочину. Знаряддя злочину — це предмети і речовини, які злочинець використовує для досягнення очікуваного злочинного результату. Розрізняють знаряддя злочину за предметом посягання (знаряддя вбивства, знаряддя злому, знаряддя підпалу та ін.); за функціональним призначенням (спеціально виготов-лені для вчинення злочинів, застосовувані в побуті, виробничій або іншій діяльності); за характером впливу (механічної, термічної, хімічної, вибухової дії тощо). До знарядь злочину належать також тран-спортні засоби, якщо вони використовувалися для досягнення злочин-ного результату.

У криміналістиці існують співвідношення та взаємозв'язок знарядь і засобів учинення злочину. Для вирішення питання про віднесення певного предмета до знарядь вчинення злочину слід враховувати, чи має він безпосереднє відношення до виконання дій, що утворюють об'єктивну сторону складу злочину. Якщо предмет використовувався при вчиненні цих дій, то він буде знаряддям вчинення злочину; якщо ж при яких-небудь інших, пов'язаних із злочином дій, — засобом.

5. Предмет злочинного посягання. Це речі матеріального світу, впливаючи на які особа посягає на ті або інші суспільні відносини. Точне встановлення предмета злочинного посягання дозволяє відме-жувати один злочин від іншого, суміжного з ним. Ті або інші ознаки предмета посягання можуть виступати як пом'якшуючі або обтяжую-чи обставини одного й того самого злочину або перетворювати злочин на особливо тяжкий вид.

Ознаки предмета злочинного посягання в криміналістичних харак-теристиках можуть мати різні зв'язки, наприклад: предмет

злочинного посягання — способи вчинення злочину — дані про особу злочинця.

6. Особа потерпілого. Система ознак, що стосуються особи потерпілого, має складну структуру. Вона охоплює загальні демографічні ознаки (стать, вік, місце проживання, роботи або навчання, професія, фах, освіта та ін.), дані про спосіб життя, риси характеру, навички і схильності, зв'язки і стосунки. Дані про потерпілого включають також відомості про його віктимність (схильність деяких людей становитися внаслідок низки обставин жертвами певних злочинів).

Існує зв'язок між особливостями особи потерпілого і особи злочинця, певна вибірковість у діях останнього. Наявність і характер зв'язків і стосунків між потерпілим і злочинцем впливають на мету, мотив, місце, час, способи вчинення і приховування злочину.

7. Особа злочинця. Система ознак особи злочинця включає дані демографічного характеру, деякі моральні властивості і психологічні особливості. Особа злочинця — це поняття, що виражає сутність особи, яка вчинила злочин. У цьому зв'язку можна говорити про типові ознаки особи, схильної до вчинення тих або інших видів злочинів (це стосується в першу чергу професійної та організованої злочинності). Узагальнені дані про найбільш поширені мотиви злочину дозволяють визначати коло потреб злочинця, що штовхнули його на вчинення злочину, і тим самим встановлювати основні напрями розслідування.

У криміналістиці розпочато спроби дослідити особу неповнолітнього злочинця, особу злочинця з аномаліями психіки, особу найманого вбивці, особу маніяка та ін. Останнім часом вивчаються поведінка особи злочинця в групі, складі організованого злочинного формування, вплив лідера на інших учасників.

8. Типові сліди злочину. Це будь-які зміни середовища, що виникли внаслідок учинення в ньому злочину. Сліди злочину охоплюють: а) зміни в речовій обстановці; б) сліди — відображення (сліди рук, ніг, транспорту, інструментів тощо); в) предмети — речові докази; г) документи — (письмові, електронні та ін.); г) ідеальні сліди (сліди пам'яті людини); д) запахові сліди; е) сліди — мікрочастинки; є) звукові сліди.

§ 4. Види і форми взаємодії в розкритті та розслідуванні злочинів

Взаємодія — це одна з форм організації розслідування. Взаємодія правоохоронних та інших державних органів і службових осіб у процесі розкриття і розслідування злочинів являє собою узгоджену діяльність різноманітних ланок однієї або декількох організованих систем, спрямовану на досягнення спільної мети з найменшими витратами сил, засобів і часу. У КПК термін «взаємодія» відсутній, проте він використовується в інших законах (зокрема, в законах «Про оперативно-розшукову діяльність», «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю»).

До системи взаємодії в практичній діяльності з розкриття і розслідування злочинів входять органи прокуратури, органи внутрішніх справ, органи Служби безпеки, деякі державні органи України (Національний банк, Міністерство фінансів, Державна митна служба, Фонд державного майна, Державна податкова адміністрація та ін.), а також експертні установи (або окремі експерти і спеціалісти), громадські формування з охорони громадського порядку.

Взаємодія в діяльності з розкриття і розслідування злочинів повинна мати конкретний характер, ґрунтуватися на законі і правильному поєднанні форм і методів роботи та здійснюватися з додержанням таких принципів:

процесуальної самостійності слідчих і органів дізнання, неутручання в їх процесуальну діяльність; законності;

самостійності співробітників оперативно-розшукових підрозділів, слідчих і спеціалістів в обранні засобів при здійсненні узгоджених заходів;

поділу компетенції між учасниками взаємодії; нерозголошення учасниками взаємодії даних процесуальної, оперативно-розшукової та іншої діяльності;

узгодженості планування і виконання дій учасниками взаємодії, наявності обміну інформацією та ін.

У даний час існують такі види взаємодії:

1) взаємодія слідчого та органів дізнання в роботі з конкретної кримінальної справи. Цей вид взаємодії є найбільш поширеним і здійснюється в різних формах;

2) взаємодія прокурора зі слідчим. У цьому разі взаємодія має місце тоді, коли прокурор дає доручення і вказівки слідчому по конкретних кримінальних справах або сам бере участь у розслідуванні, здійснює окремі слідчі дії;

3) взаємодія слідчого з експертами і спеціалістами. Така взаємодія здійснюється в процесі підготування і збирання інформації та матеріалів для експертного дослідження або під час експертного дослідження. Дана взаємодія має місце і при проведенні окремих слідчих дій, в яких бере участь експерт або спеціаліст (огляду місця події, допиту неповнолітніх, обшуку автотранспортних засобів та ін.);

4) взаємодія слідчого з окремими представниками державних служб. Така взаємодія припускає наявність взаємовідносин і співробітництва щодо одержання інформації у службових осіб податкових інспекцій або адміністрацій, пенсійного фонду, митних служб тощо;

5) взаємодія слідчого з громадськими формуваннями.

Найбільш поширеними організаційними формами взаємодії є: створення слідчо-оперативних груп (бригад) різного призначення; узгоджене планування і проведення оперативно-розшукових, організаційних та процесуальних заходів, спрямованих на розкриття злочинів;

взаємне інформування учасників взаємодії;

визначення і розроблення найбільш ефективних способів і засобів здійснення спільних заходів;

спільна організація розшуку злочинців «по гарячих слідах» та ін.

Розглянемо більш докладно форми взаємодії органів досудового слідства і дізнання. Як процесуально-правові форми взаємодії можуть бути названі:

- 1) взаємодія, коли у процесі розслідування слідчий проводить слідчі дії, а орган дізнання паралельно здійснює необхідні оперативно-розшукові заходи, координуючи свою роботу зі слідчим;
- 2) виконання органом дізнання доручень слідчого щодо провадження розшукових дій;
- 3) виконання органом дізнання слідчих дій на основі доручень слідчого;
- 4) сприяння слідчому при провадженні окремих слідчих дій;
- 5) взаємодія у справах, припинених у зв'язку з невстановленням особи, яка підлягає притягненню як обвинувачений.

Взаємодія чітко простежується в процесі створення і роботи слідчо-оперативних груп, слідчих бригад, під час спільної діяльності. Взаємодія слідчого, оперативних працівників, спеціалістів, інших осіб має місце при проведенні погоджених дій, пов'язаних із вирішенням певного завдання розслідування (тактичних операцій).

---

§ 5. Ситуаційний підхід у розслідуванні злочинів

У криміналістиці слідчу ситуацію розглядають в широкому і вузькому розуміннях. У широкому розумінні слідча ситуація являє собою сукупність усіх умов, що впливають на розслідування і визначають його особливості. Така сукупність найбільш повно характеризує і відображає усе, що впливає і може впливати на розслідування злочину, а відтак, дозволяє вичерпно визначити шляхи і засоби цілеспрямованого впливу на сформовану слідчу ситуацію.

Практично більш значущим є поняття слідчої ситуації у вузькому розумінні — як характеристики інформаційних даних, котрі має слідство на конкретному етапі розслідування. По кожній конкретній кримінальній справі на даний момент є певна (різна для окремих справ) кількість інформації, необхідна для успішного розслідування.

Слідча ситуація має динамічний характер. На неї впливають різні чинники, внаслідок чого може відбуватися її зміна. Залежно від обсягу наявної доказової інформації формуються сприятливі або несприятливі ситуації.

Слідчі ситуації можуть бути класифіковані за різними підставами. Виділяють прості і складні слідчі ситуації. Залежно від кількості, характеру та змісту формуючих чинників усі складні ситуації диференціюються на проблемні, конфліктні, тактичного ризику, комбіновані (змішані) ситуації.

За ступенем спільності слідчі ситуації підрозділяють на типові, характерні для переважної більшості злочинів певного виду на тих або інших етапах розслідування (початковому, наступному, завершальному) і специфічні, тобто такі, що трапляються на практиці досить рідко.

За обсягом і характером дефіциту інформації слідчі ситуації підрозділяють на такі види: 1) відсутні або мають місце неповні відомості про подію злочину і злочинця; 2) мають місце недостатньо повні відомості про розслідуваний злочин; 3) подія злочину є очевидною, злочинця встановлено.

Поділ слідчих ситуацій на конфліктні і безконфліктні ґрунтується на характеристиці одного з психологічних компонентів слідчої ситуації: суперництва та протидії сторін. Зазначений поділ ситуацій має найбільш загальну психологічну спрямованість, що дозволяє намітити тактику розслідування лише в загальних рисах.

У загальній проблемі слідчої ситуації варто розрізняти ситуації, що характеризують розслідування в цілому, і такі, що виникають при провадженні окремих слідчих дій. Щодо цього слушно виділяти ситуації окремих слідчих дій: огляду місця події, обшуку, пред'явлення для впізнання, допиту та ін. Ситуація слідчої дії має відносну самостійність, обумовлену межами процесуальної дії. За обсягом поняття ситуація слідчої дії є ситуацією меншого ступеня спільності порівняно зі слідчою ситуацією. Водночас ситуація слідчої дії структурно входить до слідчої ситуації і є її складовою частиною.

У слідчій практиці відзначається повторюваність ситуацій, що створює передумови для їх типізації. Стосовно типових ситуацій можна

намітити певний образ дій слідчого в процесі одержання доказової інформації. Знання типових ситуацій дозволяє не тільки передбачати їх виникнення у відповідних умовах як закономірних, а й обрати відповідні засоби, прийоми та методи.

Аналогічність, типовість слідчих ситуацій і відповідно шляхів, що ведуть до їх вирішення, дозволяють говорити про можливість програмування (алгоритмізації) дій слідчого. Важливим для створення ефективних програм розкриття і розслідування злочинів є метод узагальнення ситуацій — так зване ситуаційне моделювання, яке дає змогу розробляти оптимальні програми прийняття рішень і проведення тактичних комплексів (застосування тактичних операцій) та окремих слідчих дій.

Запитання для самоконтролю

1. Що таке криміналістична методика?
2. Яку структуру має криміналістична методика?
3. Які елементи охоплює структура окремої криміналістичної методики?
4. У чому полягає сутність криміналістичної класифікації злочинів?
5. За якими критеріями можуть бути класифіковані злочини в криміналістиці?
6. Яку роль виконує криміналістична характеристика злочинів?
7. Що є основними елементами криміналістичної характеристики злочинів?

8. Які існують види і форми взаємодії в розкритті та роз-слідуванні злочинів?

9. Як розглядається слідча ситуація в криміналістиці?

10. Які існують види слідчих ситуацій?

---

^[1] Термін «розкрадання» вживається як узагальнююче поняття.